

11. úlevy při přijetí do učňovského poměru;

12. úlevy při získávání průkazu způsobilosti pro živnostenské oprávnění.

Tento program není jediným řešením abiturientské otázky. Je však přizpůsoben daným poměrům a dává naději, že se podaří uvésti velkou část našich abiturientů do takových pracovních oborů, kam celým svým založením a zájmy patří, že se posílí jejich snaha a schopnosti podnikání a že se konečně intelektuální úroveň pracovníků v mnohých praktických povoláních zvýší. To je pak z prvních podmínek ke zlepšení kvality povolání vůbec.

Univ. doc. dr. J. Stavěl:

Psychologické poradenství pro abiturienty.

Rád bych především několika slovy naznačil hlediska a úkoly psychologické práce při poradnictví povolání pro maturanty, hlediska, jimiž jsem se řídil při sestavování nového souboru testů k psychologickému průzkumu abiturientů v Ústavu lidské práce. Musím být stručný a spoléhati tedy na to, že si čtenář laskavě sám zkonkrétní a doplní, co jest v následujícím řečeno z nedostatku místa kuse a náznakovitě.

Jest samozřejmé, že následkem událostí v posledním roce dostávají úkoly psychologického poradnictví pro abiturienty jiný charakter, než měly dříve. Dříve bylo úkolem tohoto poradnictví odpověděti na základě psychologického vyšetření u abiturienta podle možnosti na tyto hlavní otázky: 1. Jsou duševní schopnosti a sklony maturantovy takového stupně, kvality a zaměření, aby se vysokoškolské studium jevílo nejen možné, nýbrž žádoucí? 2. Který základní směr, respektive obor akademického studia by byl nejvhodnější? 3. Který neakademický obor (resp. obory) by pro něho s psychologického hlediska padaly v úvahu v případě, že s téhož hlediska jest u zkoušence vysokoškolské studium nežádoucí?

Dokud se týče prvé otázky, bylo účelné, vzhledem k nadprodukcí vysokoškolských absolventů, klásti ji zde v naznačené přiostržené formulaci, neboť nemylme se: i když bylo pod tlakem tehdejších poměrů velmi záhodno, přiliv na vysoké školy omezit, jest na druhé straně nejsvětějším příkazem hospodaření duchovními silami národa, aby skutečně nadprůměrně nadaní, pro něž jediné vysoká škola může být přiměřeným učilištěm a některé akademické povolání přiměřeným místem uplatnění, byli bezpodmínečně zachováni svému určení, aby tedy vírem konkurenčního zápasu, resp. chaosu nebyli odhozeni stranou do posic, v nichž by jejich schopnosti byly odsouzeny k živoření. Psychologické zkoušky mohly již tehdy, kdyby si rozhodující kruhy a veřejnost vůbec včas byla uvědomila jejich význam, býti cennou pomůckou k hospodaření kapitálem národního nadání, poněvadž v případě, že jsou záměrně prováděny z jednoho centra, umožňují celkový přehled po faktickém rozložení různých stupňů mentálních schopností u maturantů, a tím i zachycení a evidenci, resp. sledování jednotlivců vskutku nadaných, na jejichž osudu musí záležet každému národu, tím spíše nám.

Po této úvodní poznámce přikročíme nyní k otázce, jak úkoly psychologického poradnictví pozměňuje přítomnost. Přítomnost nás vede k tomu, abychom obrátili pozornost hlavně k otázce třetí a přeformulovali ji přiměřeně poměrům.

Nejde totiž v rámci této otázky již jen o to, jakým směrem orientovat jednotlivce, u nichž jest vysokoškolské studium pro nedostatek schopností nežádoucí, nýbrž orientovat i zbývající většinu maturantů, u nichž jest po protektorátním výnosu o uzavření vysokých škol na 3 léta vysokoškolské studium nemožné. Tato otázka jest především

statistická, pak teprve psychologická. To jest: jde hlavně o to, najít a vést v evidenci, resp. i vytvořiti všechny možnosti praktického uplatnění a přeškolení; na to teprve může navázat otázka orientace jednotlivců k různým těmto možnostem na základě psychologického vyšetření. Poradnictví zde pak dostává zvláštní zaměření tím, že lidé, jejichž intelektuální úroveň jest proti celkové populaci více méně nadprůměrná, mají býti orientováni k různým zaměstnáním a k pracovním příležitostem, vyžadujícím inteligence spíše jen průměrné, v nejlepším případě poněkud nadprůměrné, někde naopak i slabě průměrné. Tedy obecně: že abiturienti mají býti orientováni k povoláním, pro něž jest jejich inteligenční úroveň většinou více než optimální, a kteří tudíž požadavky, jež tato povolání kladou na celkovou intelektuální úroveň, zvládnou více než dobře. Proto pro psychologické poradnictví zde téměř odpadá otázka, jinak velmi podstatná, zda totiž uchazeč svou inteligenční úrovní dosahuje úrovně toho neb onoho povolání. Místo toho se spíše naskýtá otázka opačná: zda ji nepřesahuje přesprátiš. Jest jednou ze zásad psychologického poradnictví, že inteligenční úroveň uchazečova má býti vzhledem k úrovni povolání přiměřená, t. j. optimální, nikoliv co nejvyšší; že přesahování úrovně uchazečovy v mnohých případech stejně tak mluví proti volbě dotyčného povolání jako její nedosahování. Tomuto přesahování však nebude možno se za daných okolností ve velmi četných případech vyhnouti. Můžeme dbáti jen o to, aby nebylo příliš velké. Proto jedním z úkolů záměrné psychotechniky jest působiti, aby abiturienti s vysloveně nadprůměrnými schopnostmi se dostali k pracovním příležitostem relativně vyšší úrovně než hoši slabší. Kdo poznal, jak nepříznivě může někdy působiti na povahu i mentální výkonnost jednotlivcovu, dělá-li práci, jež leží hluboko pod úrovní jeho schopností, dovede ocenit vážnost tohoto úkolu a významnost snahy, zmenšit naznačený rozpor mezi schopnostmi subjektu a požadavky práce na prakticky možné minimum.

Jest ovšem ještě další způsob, jak může psychologické poradnictví napomáhat, aby diskrepance mezi vyšší inteligencí a povoláním vzhledem k ní nižším byla překlenuta nebo aspoň zmenšena. Může se tak pocho-pitelně státi snahou, orientovati uchazeče k těm povoláním, která nejvíce odpovídají za prvé struktuře jeho zájmů a povahy, za druhé struktuře jeho speciálních schopností. Jest samozřejmé, že pracovník bude méně pocílovati rozpor mezi úrovní svou a úrovní práce, jestliže práce, sice primitivní vzhledem k diferencovanosti a pohyblivosti jeho intelektuální aktivity, má aspoň afinitu k struktuře jeho zájmů a povahy; jestliže tedy na př. podstatou zvoleného povolání jest hlavně styk s lidmi v případě, že u subjektu vystupuje do popředí sociální směr zájmů (t. j. zájem o člověka a vztahy mezi lidmi); jestliže podstatou povolání jest práce s neživými věcmi, jestliže převládá u něho mechanicky-konstrukční směr zájmů atd.

Proto v dnešních okolnostech jest důkladná psychodiagnostika zájmových a vůbec povahových sklonů zvlášť významná a jest žádoucí, aby orientování maturantů k různým daným přeškolovacím možnostem se nekonalo mechanicky, nýbrž též na základě analýsy těchto sklonů. Důkladná jejich analýsa jest též nezbytným předpokladem k psychologické diagnóze speciálních schopností, neboť komplexní speciální schopnosti, jež jsou požadovány různými povoláními, jsou jen z menší části podmíněny specifickými faktory v užším slova smyslu mentálními. Hlavně jsou vytvářeny souvislostí těchto faktorů s individuální strukturou zájmovou, citovou a povahovou vůbec.

Jestliže se orientování maturantů k různým zaměstnáním, o kterých dnes možno uvažovati, bude konati s tímto psychologickým zřetel:m k individuálnímu směru zájmů, sklonů, povahy a k speciálním schopnostem, které s tím vším úzce souvisí, může se v mnohých případech úspěšně čeliti nebezpečí, které jest v diskrepanci mezi intelektuální úrovní

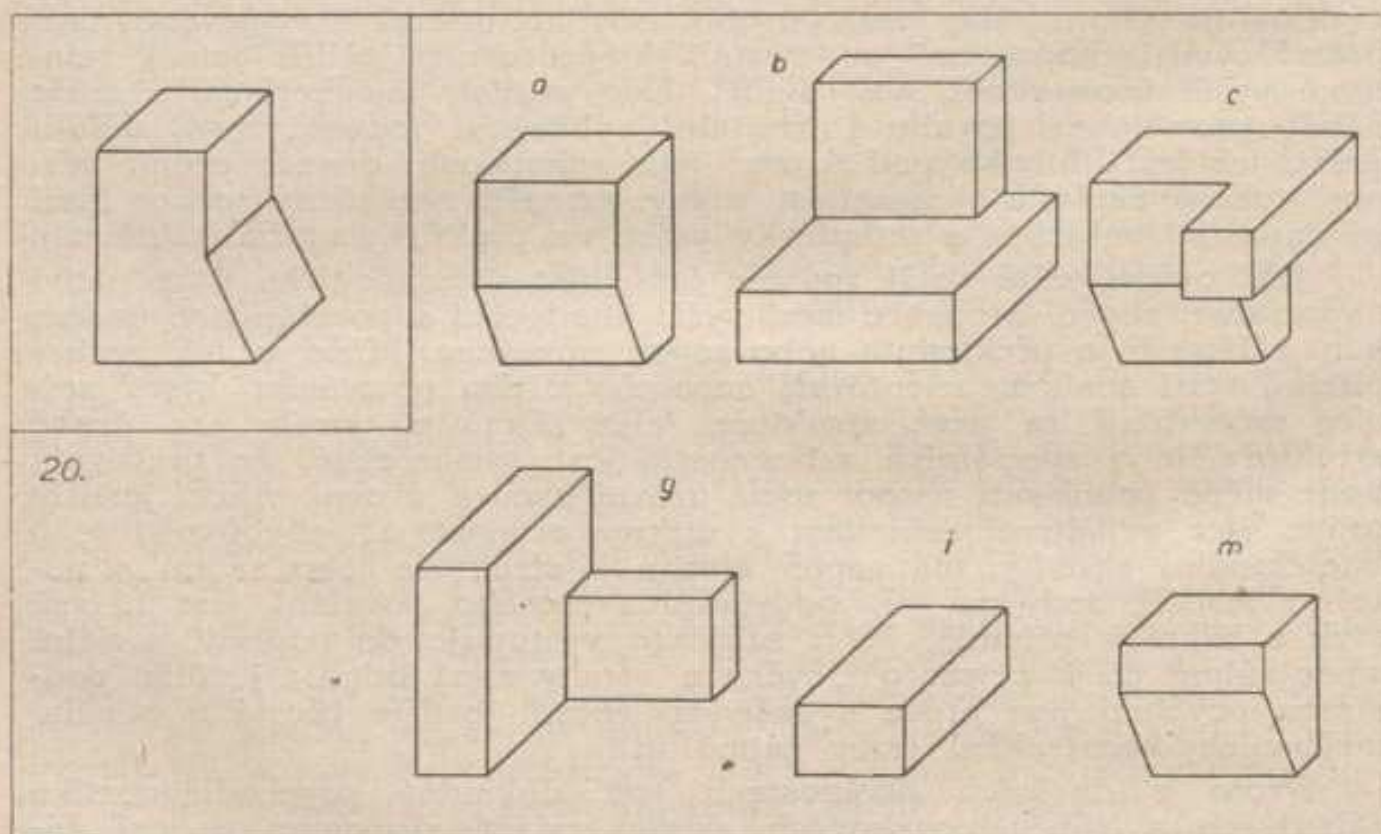
pracovníka a mezi úrovní povolání. Za toho předpokladu může naopak přechodné zařazení inteligentního dorostu do vysloveně prakticky orientovaných pracovních oblastí přinést užitek jak jim (užší styk se životem a společenskými vrstvami, jež by mu jinak zůstaly cizí), tak i těmto pracovním oblastem (pozdvížení jejich úrovně přílivem schopných lidí).

Soubor psychodiagnostických metod, který byl v Ústavu lidské práce nově vypracován pro účely poradnictví pro abiturienty, jest koncipován s hlediska úkolů zde naznačených, jež klade dnešní doba.

Skládá se 1. z devíti testů ke zkoušení mentálních schopností; 2. z metody, umožňující analýzu zájmů; 3. z komplexu metod, umožňujících diagnózu typických povahových atitud a vlastností; 4. z obsáhlého životopisného dotazníku.

Devět mentálních testů tvoří soustavu, složenou tak, aby s její pomocí bylo možno si utvořit dostatečně přesný obraz a) o celkové intelektuální úrovni zkoušencově, b) o základním specifickém zaměření jeho intelektuální aktivity, c) o jemnějších kvalitativních odstínech jeho mentální struktury a produktivity a jejich souvislosti s hloubkovou oblastí osobnosti, t. j. s oblastí citovou, temperamentovou a volní.

Abych aspoň poněkud ozřejmil ráz našich testů, zmíním se alespoň o jednom z nich, totiž o testu K-R-VIII. Test obsahuje příklady, jejichž typus jest patrný z následujícího obrazu.

Úkolem zkoušencovým jest, vybrati ze šesti těles, označených písmeny, dvě tělesa, jimiž lze doplniti těleso, nakreslené v levém horním rohu, na celou krychli. Jde o test, v němž se uplatňuje schopnost mentálně operovat s prostorovými vztahy, mimo jiné hlavně t. zv. prostorová představivost. Test se skládá z 22 příkladů téhož typu, vybraných a sestavených na základě předběžného experimentu se 106 maturanty tak, aby celek vyhovoval kritériím, jež nutno klásti na dobrý test. Příklady jsou sestaveny podle obtížnosti od nejlehčího ($q = ,08$) do nejtěžšího ($q = ,71$)¹⁾, při čemž příklady různých stupňů

¹⁾ $q = 0,08$ vyjadřuje obtížnost příkladu na základě faktu, že byl správně řešen 92 procenty zkoušených maturantů, a tedy jen osmi procenty nesprávně; nejtěžší příklad byl tedy řešen správně 29% zkoušených maturantů.

obtížnosti, ležících mezi těmito extrémy, jsou dosovány tak, aby test jako celek měl u maturantů co největší diskriminační účín. Že jej vskutku má, t. j. že pomocí něho lze rozlišit všechny u maturantů se vyskytující stupně schopnosti, kterou test diagnostikuje, dokazuje rozptýl výsledků, jichž maturanti v testu dosahují (viz tab. 1.). Jest z něho patrné, že výsledky se pohybují od správného řešení 0—1

Tab. 1. Rozptýl výsledků v testu K-R-VIII. u maturantů.

Výsledek v testu K-R-VIII (počet správně řeše- ných příkladů)	Počet jednotlivců, kteří dosáhli vlevo uvedeného výsledku
0—1	1
2—3	9
4—5	14
6—7	23
8—9	22
10—11	15
12—13	12
14—15	4
16—17	5
18—19	—
20—21	—
22	1

N = 106

příkladů do správného vyřešení 22 příkladů²⁾), což jest zajisté rozpětí velké a dokazující svým tvarem dále i to, že test jest vskutku přiměřený úrovni maturantů a způsobilý zachytit všechny zde se vyskytující stupně dotyčné schopnosti, počínajíc nejnižším a nejvyšším končíc.³⁾ Že pak tento rozptýl se nezakládá na náhodných zdarech nebo nezdarech, nýbrž jest vskutku v nejužším vztahu k faktickým rozdílům příslušné speciální schopnosti u jednotlivých maturantů, jest zaručováno indexem spolehlivosti tohoto testu, který jest 0,89.

Nemohu zde bohužel v rámci tohoto článku blíže analyzovati význam těchto i jiných konstrukčních principů a kritérií, na základě nichž byly vypracovány všechny složky našeho nového souboru,⁴⁾ ani blíže dovoditi, že a proč tento soubor jako celek může vskutku v podstatě splnit naznačené úkoly psychologického poradnictví pro abiturienty. Učiním tak v podrobných speciálních studiích.⁵⁾ Zde bych, hlavně proto, poněvadž jsem se zmiňoval pouze o testech, rád zdůraznil jedno: Stojím metodologicky na zcela jiném stanovisku než na stanovisku, které jest zastáváno určitým, hlavně americkou psychologií orientovaným směrem praktické psychologie, vůči němuž a jeho

²⁾ Z tabulky jest patrné, že tak extrémních výsledků dosahuje necelé 1% maturantů.

³⁾ Tento rozptýl se týká výsledků, dosažených pomocí původní, v předběžném experimentu použité formy testu. U testu v nynější, definitivní formě, zlepšené na základě zkušeností v tomto experimentu, nutno počítati s rozptýlem p ojistých stránkách ještě příznivějším.

⁴⁾ Pokud se týče principů konstrukce mentálních testů pro nadprůměrnou inteligenci úroveň, odkazují na Doležalovu studii v „Comptes rendus de la VIIIe conférence internationale de psychotechnique“ (1935, str. 410 nn; tento sborník možno objednat v Ústavu lidské práce).

⁵⁾ Studie o metodě psycholog. analýzy zájmů vyjde v některém z příštích čísel „Věstníku pedagogického“.

„duchem“ nesenému bezduchému, mechanickému testování má část našich pedagogických kruhů právem zdrželivý postoj. Nevidím sice teoretického důvodu, proč vůbec odmítati metodu testů, pokud jde o testy vskutku pečlivě a psychologicky uvědoměle prokonstruované a s náležitým psychologickým taktem a kritičností užívané, ale vím též velmi dobře, že pro určité obtížnější úkoly, mezi něž patří i psychologické poradnictví pro abiturienty, naprosto nelze s touto metodou samotnou vystačiti. U nich tato metoda má smysl a jest oprávněna pouze jako článek psychodiagnostického souboru, který vedle toho musí pracovati i s prostředky zcela jinými, má-li býti psychologicky poznána individuální osobnost zkoušencova jako celek a ve všech svých, též hloubkových (citových a povahových) složkách a postojích, o kterých při volbě povolání, resp. školy nutno uvažovati.⁶⁾

Doufám, že mi bude i v tomto časopise ještě poskytnuta příležitost blíže objasniti, že při psychologickém poradnictví pro abiturienty nejde o „testování“, které nemá s psychologií nic společného, nýbrž právě o tuto psychologii, o cestu, již by bylo možno vskutku se přiblížiti bytosti studentově a pomoci mu řešiti těžké otázky, před něž ho dnes život staví.

Končím výzvou. Zamýšlíme prováděti psychologické zkoušení maturantů v úzké spolupráci s kruhy středoškolskými, přesněji: s profesory, kteří, jsouce pravými přáteli studentů, jdou nebo chtěli by jíti touže cestou, cestou, která vede k bytosti studentově, k jeho osobním problémům, k psychologickému poradnictví v životném slova smyslu. Prosíme — v zájmu našich abiturientů — tyto pány, hlavně též z ústavů venkovských, aby se již nyní hlásili u nás k spolupráci,⁷⁾ která, jak doufáme, by mohla velmi prospěti jak pochopení našich snah středoškolskými kruhy, tak i těm, o něž jde, našim studentům.

MUDr. Oldřich Říha:

Vychovatelská poradna.

Líčiti pedagogům z povolání nesnáze při výchově mládeže znamenalo by zajisté nositi sovy do Athén. Vždyť právě oni narážejí na ně při své práci nejčastěji a nejostřeji. Je to především ve dvou obdobích: po prvé, když je dítě podrobeno první veřejné zkoušce z vychovatelského vědění a umění svých rodičů, když vstupuje do školy, kde je postaveno ponejprv pod objektivní a kritické měřítko odborníků; pohled jejich není citově zabarven nebo zkalen, jako tomu je vždycky více či méně u jeho dosavad výhradních pěstounů. A druhé údobí, kdy je škola — častěji než kdy jindy — nucena řešiti konflikty se svými žáky, případně i s jejich rodinami, je doba pubescence, která probíhá nejbouřlivěji v nejvyšších třídách škol národních a ve vyšších třídách středních škol.

Školské potíže, ať už pramení ze založení nebo z prostředí žákova, ať jsou původu fysického nebo psychického, vystupují konec konců vždycky pod obrazem duševní odchylnosti, tedy buď špatného prospěchu nebo obtížného chování. Příčiny mohou býti někdy velmi vzdálené, takže, pátráme-li po nich, musíme sledovati dobře celý dosavadní vývoj dítěte, až od jeho založení.

⁶⁾ Vyložil jsem blíže své stanovisko v stati: „Poradnictví při volbě povolání“ (v „Encyklopedii výkonosti“ sv. I., str. 320—357) a v „Comptes rendus de la VIIIe conférence internationale de psychotechnique“, str. 378 nn.

⁷⁾ Nejlépe přímo na mou adresu, do Ústavu lidské práce, Praha II., Jerusalemská II.